

4. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.) / Т. В. Марусик. – Чернівці : Рута, 2002. – 463 с.
5. Попп Р. П. Інтелігенція Львова в 1944–1953 роках (історико-соціологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України”. / Р. П. Попп. – Львів, 2003. – 18 с.; Ругаль Л. П. Діяльність мистецької інтелігенції Української РСР у 1943–1945 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України”. / Л. П. Ругаль. – К., 2009. – 16 с.
6. Літературна газета. – 1945. – 9 січня.
7. Козаченко В. Голос молодих // ЛГ. – 1945 – № 16. – 26.07.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), ф. 1, оп. 70, спр. 378, арк. 67.
9. Михлик Я. Вихователь творчої молоді / Я. Михлик // Про Петра Панча: Спогади. Роздуми / упор. Б. С. Буряк. – К. : Рад. письменник, 1981. – 384 с. – С. 184-187.
10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 72, спр. 1.
11. Літературна газета. – 1946. – 12 серпня.
12. Літературна газета. – 1946. – 24 жовтня.
13. КПСС о культуре, просвещении и науке. Сборник документов. – М. : Политиздат, 1963. – С. 220-221.
14. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 590, оп. 1, спр. 39.
15. Павличко Д. Я вірю в невичерпні сили народу. Інтерв'ю / Д. Павличко // Всесвіт. – 1989. – № 9. – С. 131-133.

А н н о т а ц и я

Проанализированы основные пути подготовки литературной молодежи в первое послевоенное десятилетие. Показано участие Союза советских писателей Украины, отдельных ее членов, а также других организаций в формировании творческой смены. Охарактеризована региональная специфика в подготовке молодых литераторов.

Ключевые слова: творческая интеллигенция, подготовка кадров, Союз советских писателей Украины, литературные кружки и объединения.

A n n o t a t i o n

The main ways of training of literary youth during the post-war decade has been analysed. The contribution of Union of Soviet Writers of Ukraine, its members and other organizations to formation of young writers has been revealed. The regional specification in youth writers' training system has been described.

Keywords: arts intelligentsia, training of personnel, Union of Soviet Writers of Ukraine, literary circles and associations.

Радчук А. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ ТА МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА: ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ

На широкому джерельному матеріалі, автором розкрито історію взаємин між М. Старицьким та М. Заньковецькою, з'ясовано особливості їхньої театральної діяльності у другій половині ХІХ ст.

Ключові слова: М. Старицький, М. Заньковецька, театр, драматургія.

Процес національно-державного творення у сучасній Україні, спричинений національно – культурним відродженням у 80–90-х рр. ХХ ст., активізував громадський та науковий інтерес до епохи національно-культурного відродження другої половини ХІХ ст.

Епохи, яка представлена цілою плеядою видатних українських громадсько-політичних та культурних діячів. Прагнення позбутися ідеологічних штампів радянської історіографії та суспільних стереотипів у дослідженні їхнього життя та творчості обумовило актуальність проблеми нашого дослідження: аналізу деяких аспектів історії взаємин між видатним майстром театральної сцени Марією Заньковецькою та українським драматургом і національно-культурним діячем Михайлом Старицьким.

Деякі аспекти проблеми нашого дослідження частково розкрито у роботах таких дослідників, як: В. Мандрика [3], В. О'Коннор-Вілінська [5], П. Рулін [6], О. Цибаньова [8].

Про першу зустріч Михайла Старицького з Марією Заньковецькою письменниця Валерія О'коннор – Вілінська у своїх спогадах писала: “У вечері вітальня Старицьких, обсаджена головним чином театральними діячами... Ось нова особа: на софі поруч з Софією Віталіївною сидить молода пані, тихенько, струнко, у скромній чорній сукенці, з вузькою стьожкою в темному волоссі. То Заньковецька. Садовський поглядає на неї і розлучено розказує всім, що молода артистка має великий талант і милий голос і якби не така полохлива на сцені, то дала б далеко більше того, що виявляє. Марія Костянтинівна тільки всміхається, сидячи нерухомо на софі... почалася розмова про театр, про п'єси, про окремі яви. Михайло Петрович сів за піаніно і став награвати деякі уривки пісень, танків М. К. Встала з свого місця і підійшла ближче. Він загравав із “Чорноморців”: “І з дому йду – товченики, й додому йду – товченики ...” Заньковецька підняла виразним рухом голову, притулила до грудей руку і заспівала. Враз злетіла її нерішучість. Вона зробила сміховинний влучний жест і роземішила всіх. – О! – вигукнув Михайло Петрович, – це буде Цвіркунка! Є в ній щось особливо миле” [5, с. 43-44].

Марія Заньковецька була провідною акторкою першої української професійної трупи антрепренером якої у 1883–1885 рр. був Михайло Старицький [4, с. 63]. Історичних фактів про взаємини керівника трупи з актрисою не знайдено, але відомо, що після завершення зимового сезону 1884–1885 рр. творчий колектив М. Старицького розпався і М. Заньковецька залишила його також [8, с. 91]. Дослідниця життєвого і творчого шляху М. П. Старицького О. Цибаньова, розкриваючи причини розпаду трупи, відмітила, що після закінчення гастролей в Одесі на початку лютого 1885 р. Михайло Петрович, зробивши підрахунок витрат, запропонував зменшити платню деяким акторам. Після чого Г. Затиркевич і К. Максимович залишили його творчий колектив. Коли М. Заньковецькій було відмовлено у збільшенні платні, то вона теж відмовилася працювати з М. Старицьким. Із солідарності до акторки М. Садовський з М. Кропивницьким, також залишили трупу [8, с. 91].

Отже, коли Михайло Старицький шляхом зниження платні деяким акторам, намагався поліпшити фінансове забезпечення творчого колективу, та Марія Заньковецька, думаючи лише про свої матеріальні статки, відмовилася працювати у трупі М. Старицького.

Після розпаду першої української професійної трупи Михайло Петрович листуючись продовжував своє спілкування із Марією Заньковецькою. Перший лист до Марії Заньковецької Михайло Старицький написав 27 травня 1889 р., в якому зазначав: “Чи Ви одібрали од мене ту телеграму, що я Вам з Москви посилав з одповіддю? Мені станція одмовила, що Вас буцім дома нема. Ну, думав я, може, в Києві, але ж мусила б до свого куреня вернутись, проте ні чуточки! А телеграфував я Вам, просячи приїхать до мене у Москву на гастролі; разом я телеграфував і Садовському, і Карому – за “Наймичку” і др. (для Вас же) і жодної відповіді не одібрав; оце тільки на тім тижні написав мені Карий, ще

не дозволя!!! Так-то виходить спілка і таке щире завітання мене до свого гурту. Що це за знак, що Ви мені нічого не одписали? Чи Вам не донесли телеграми, чи Ви справді на своїм хуторі не живете? Пишу оце знов до Вас на станцію Бобрик; не знаю, чи дійде, а як дійде, то низесенько прошу одповідь мені дати.” [7, с. 483]. У тому ж листі Михайло Петрович сповіщав актрису про свою театральну діяльність та цікавлячись її справами запитав: “Як же Ваше дороге Всім нам здоров’ячко? Соня (дружина М. Старицького) мені оце писала, що Ви розстроєні приїздили в Київ і турбувалися все з поліцією. Невже вона Вас чіпа? Може б, Плеваку написав, коли б знав у чім річ? Чи то містні суцїги утисняють Вас? Господи, як почув, що Ви самі, бідненькі, поневіряєтесь там, то аж заплакав з Санею.” [7, с. 483].

Отже, Михайло Старицький першим проявив ініціативу листування з Марією Заньковецькою, навіть, не отримавши відповідь на попередньо надіслану телеграму. М. Старицький по-дружньому співчував та пропонував свою допомогу М. Заньковецькій.

І хоч Марія Заньковецька не відповідала, Михайло Старицький продовжував писати до її листи. У листі до актриси від 20 листопада 1889 р. він писав: “Из письма, полученного в Баку Саней, я узнал во 1-х, что благодаря Богу Вы выздоровили и снова приводите в трепетный восторг и южан, и северян, и во 2-х, что Вы моего письма не получили: первое искренне (полагаю верите) обрадовало, а второе сильно огорчило. В письмо к Соне в Киев я вложил к Вам письмо, надеясь, что она зная Ваш адрес, передаст его немедленно; но или Вас не было уже в Киеве, или она забыла, а очевидно, письмо Вам доставлено не было” [7, с. 484].

Далі Михайло Петрович переказує зміст того листа, що передавав через свою дружину Софію Віталіївну. Він писав про пропозицію Миколи Садовського об’єднати їхні трупи в одну, але при умові, що до трупи М. Садовського приєднуються лише М. Старицький, Вірина і Грицай. Михайло Петрович вважав, що серед його театального колективу є ще принаймні двоє талановитих акторів і пропонував включити їх об’єднаній трупи. Так сталося, що не отримавши відповіді від М. Садовського, актори колективу М. Старицького Вірина і Грицай, отримали запрошення антрепренера М. Садовського приєдналися до його творчого колективу [7, с. 484]. Розділяючи ідею об’єднання двох колективів, Михайло Петрович назвав прізвиська акторів “Касиненки, купно с Боярской”, які були проти, навіть, того, щоб Марія Заньковецька приїхала до них на гастролі і можна здогадуватися, що ці ж актори виступили проти об’єднання двох труп [7, с. 484]. Микола Лисенко також виступав за об’єднання двох театральних колективів тому, що у листі до М. Заньковецької від 16 лютого 1890 р. писав: “Будьте, голубонько ласкаві, перекажіть Миколаю Карповичу (він вже досі теж додому повернувся), щоб він був ласкавий приїхав у Київ і до мене прийшов: я маю дуже пильне до його діло” [2, с. 178].

У тому ж листі Михайло Старицький писав про свою драму “Юрко Довбиш”, яку не дивлячись на відмову Івана Карпенка-Карого поставити хоча б одну його п’єсу, він дозволяє поставити трупі М. Садовського, але при умові, коли вони вишлють йому кошти на переписку тексту і нот. Разом з тим, Михайло Петрович підкреслив, що був би дуже радий бачити виконавцями ролей саме: М. Заньковецьку, М. Садовського, П. Саксаганського та І. Карпенка-Карого [7, с. 485]. В кінці листа Михайло Старицький звертається до Марії Заньковецької: “Вас-то я попрошу, зіронька наша, написать мне поскорее, не дожидаясь ответа товарищей, и совершенно откровенно, желают ли они иметь меня в своих рядах или это только пустой разговор? Еще предлагаю лично для Вас роль Азы в пьесе того же названия: коль одобрите, то я посвящу Вам” [7, с. 486].

Таким чином, сподіваючись відновити творчу співпрацю з М. Заньковецькою, М. Старицький розпочинає з нею листування і, незважаючи на те, що актриса не відповідала на його листи, наполегливо намагався налагодити з нею зв'язки.

У листі до М. Заньковецької, написаному в січні 1891 р., М. Старицький у 6 пунктах зазначає сучасний стан театральної справи: “С прискорбием душевным усматривается в последнее время губительное стремление малорусских трупп к распадениям, расколам и глупейшему дроблению на позорные ничтожества, причем искусство нисходит до балагана, а значение нашей сцены с каждым днем опошляется и теряет заслуженными талантами авторитет” [7, с. 487]. У наступних пунктах автор розкрив причини, які, на його думку, спричинили занепад багатьох українських театральних колективів, повідомив про свій вихід з колективу драматургів з метою передати право ставити його п'єси лише одній солідарній трупі. [7, с. 488]. В останньому пункті Михайло Петрович відмітив: “На основе всего выше сказаного, я обращаюсь прежде всего к Вам, дорогая Марья Константиновна, купно с Николаем Карповичем, не пожелаете ли Вы принять меня вместе с Васей, Саней, Марусей и Людой до своего гурту, чтобы и фирма была позвонче – “Восъединенной труппы артистов Садовського и Старицкого”, а вместе стем приобрести и исключительное право на постановку моих пьес” [7, с. 488].

Отже, аналізуючи театральну діяльність українських професійних труп на початку 90-х рр. XIX ст., Михайло Старицький пропонував об'єднати свою трупу з колективом Миколи Садовського, з метою збереження та розвитку кращих талантів української сцени.

В епістолярній спадщині Марії Заньковецької є лише один лист до Михайла Старицького від 1 лютого 1891 р., в якому вона писала: “Пробачте, що довго не відповідала на Ваш теплий лист, я так зайнята, що не маю жодної вільної хвилини. Відносно Вашої пропозиції об'єднати трупи я нічого не можу сказати позитивного, адже в цей час ще все залежить від Садовського та інших членів товариства, і вони Вам дадуть відповідь, відносно ж себе я можу сказати слідує: на гастролі приїхати не зможу — пообіцяла залишитися до посту в Москві. На наступний сезон, якщо наші навіть і не погодяться на Вашу пропозицію, Ви можете мене мати на увазі, тому що в цьому товаристві я довше того строку, про який сказала, не залишусь. Одна тільки обставина може ускладнити мій перехід до Вас – це присутність пані Боярської, її характер і відношення до мене особисто Вам має бути добре відомо, це і ставить мене в повну неможливість ужитися з нею. По тому свідчу Вам всім мою прихильність і міцно тисну Вашу руку, поважаючи Вас Марія Заньковецька” [4, с. 66]. Щодо її взаємин з актрисою Боярською, то Михайло Петрович у листі від 4 лютого 1891 р. зауважував: “Ваше согласие быть с нами на будущий год – один восторг; присовокуплю, что Боярской и Манька при Вас не будет, следовательно-препятствие устранено” [8, с. 490].

У лютому 1891 р. Михайло Петрович також звертається з листом до Миколи Саксаганського: “А я всей душой желаю слиться с Вами. Итак: 1) я из авторских ухожу и предоставляю монополию на свои пьесы, все без исключения, только тому товариществу, где буду сам; 2) со мной желает перейти к Вам: Верина, Грицай и Маруся моя; остальные по желанию, кроме Боярской и Манько; 3) у меня уже сняты на лето города: Вильно, Минск (Бобруйск), Ковно или Смоленск на хороших условиях...”

Итак, если Вы желаете иметь меня в своих рядах, то к Вам дружески протягиваю руки; создадим опять колоссальную труппу с большим монопольным репертуаром и заставим громко нам рукоплескать” [7, с. 491].

Отже, Михайло Старицький у своїх листах до Марії Заньковецької, вболіваючи за

розвиток українського професійного театрального мистецтва та прагнучи об'єднання зусиль його найталановитіших митців, постійно наголошував на необхідності об'єднання їхніх труп. Розуміючи та високо оцінюючи акторський талант Марії Костянтинівни, він хотів, щоб у цій справі вона стала “как первый талант, и первым человеком, с светочем правды в руках и миртовой ветвью соединения друзей для поднятия падающего искусства и интереса” [7, с. 490].

Точної дати об'єднання театрального колективу М. Старицького з трупю М. Садовського не встановлено, але відомим є лист до М. Заньковецької від 1 жовтня 1891 р., тому ми можемо припустити, що це відбулося у вересні цього ж року. Так, у цьому листі Михайло Петрович писав: “Спасибо горячее Вам, и Мыколе, и товариществу за сердечный отклик; он меня глубоко тронул своей сердечностью: значит и украинское хоть и убогое поле, а всетаки не пустыня; и на нем, значит, живут отзывчатые сердца... и уже становится не так жаль потраченной на него жизни” [7, с. 496].

До трупи Миколи Садовського разом із Михайлом Петровичем, який був зарахований на посаду другого режисера, також увійшли: Вірина, Грицай та його дочка Марія. І хоч вважався М. Старицький другим режисером, але займався зовсім іншими справами, зокрема, йому було доручено розглядати всі конфліктні ситуації, що виникали між М. Садовським та іншими театральними трупами, домовлятися з чиновниками про організацію гастролей, орендувати театральні приміщення та встановлювати зв'язок з редакціями газет [8, с. 95-96].

Театральна діяльність Михайла Старицького в товаристві М. Садовського, виявилася зовсім іншою, ніж та на яку він розраховував. Аналізуючи цей період життя Михайла Петровича, дослідник О. Цибаньова зазначає: “Тепер він не належав собі, а виконував те, що од нього вимагали, а вимагали часто не те, що приносило б користь мистецтву” [8, с. 96]. У симферопольській газеті “Крым” № 16 за 1892 рік редакція вмістила статтю про початок гастролей товариства М. Садовського на півострові, в якій, між іншим, була і така сентенція: “На афішах малоросійської трупи значиться, що другим режисером є М. П. Старицький. О, зла доля! Як жорстоко ти насміялася над цим маститим і заслуженим діячем малоросійської сцени! Хто, як не Михайло Петрович створив першу малоросійську трупу, яка була зразковою в усіх відношеннях? Хто витратив усі свої сили і кошти на театральну справу, як не той же Михайло Петрович? Хто, нарешті, поставив на ноги Садовського, Саксаганського, Заньковецьку на інших так званих корифеїв малоросійського театру, як не все той же Михайло Петрович? І ось в нагороду за таку безприкладну щирість до мистецтва Михайло Петрович на схилі життя одержує посаду другого режисера в трупі своїх учнів! Образливо, до сліз образливо” [8, с. 96-97].

Після публікації цієї статті Михайло Старицький написав до редакції листа, в якому зазначалось: “а) хоч я і поклав всі свої сили на алтар малоросійської сцени, але я ніколи не наважився називати себе учителем М. К. Заньковецької та М. К. Садовського, таланти котрих до вступу до мене вже яскраво сяяли і були такими, що цілком визначилися; б) д. Садовський і Заньковецька мої найближчі друзі, і наші взаємні стосунки – щиро братерські, а не які – небудь примусово – службові, і обов'язкової посади при нашому товаристві я не несу, а допомагаю своїм знанням та досвідом там, де мені любо” [8, с. 97]. З приводу того, що Михайлу Петровичу було зручно працювати в трупі Миколи Садовського, виникають сумніви. Так у листі до М. Комарова він писав: “Треба їсти чужий хліб, коли свого дастьбі. Шкода тільки, що така безпомічна доля випала на старість разом з тяжкими хворобами” [7, с. 501].

На початку 1893 р. Михайло Старицький у зв'язку погіршення стану здоров'я залишив трупу М. Садовського.

Отже, вирішення організаторських проблем театральної діяльності трупи М. Садовського стала основним змістом діяльності Михайла Старицького, але це була не та діяльність, про яку він мріяв: діяльність, яка б сприяла розвитку українського театального мистецтва.

Незважаючи на свій вихід з трупи М. Садовського, Михайло Петрович листуючись з Марією Заньковецькою продовжував своє спілкування з нею. Однією з тем цього листування була драматургічна творчість Михайла Старицького. У листі до акторки від 1 жовтня 1891 р. драматург писав: “Хотелось бы мне очень поработать и создать для Вас, дорогая Марья Константиновна, много ролей, да таких, чтобы зрителей Вы привели в трепет, чтобы занемела от великого восторга зала и разразилась бы иступленными криками...Чтобы Европа даже раскрыла широко перед великим талантом изумленные очи” [7, с. 496]. Підкреслюючи ширість взаємин митця і актора, дослідниця театральної діяльності М. Заньковецької Н. Бабанська зазначає: “Стосунки драматурга Старицького і Заньковецької – це той рідкісний варіант стосунків, коли автор радиться з актрисою, просить у неї зауважень” [4, с. 67]. Так, у листі від початку листопада 1891 р. Михайло Петрович, визнаючи її акторський талант, він пише: “Ждал от Вас письма, не указали б еще чего относительно “Азы”; но, вероятно, Вам з хлопотами и дыхнуть некогда... Понятно! Так вот, я посылаю Вам “Азу”, совершенно законченную и очищенную от всякия скверны, как яичко: полагаю, что Вы, наша дива, этой ролью завоюете весь мир” [7, с. 498].

Михайло Старицький, будучи досвідченим драматургом, намагавсь виписати ролі так, щоб граючи їх, Марія Заньковецька могла у повній мірі розкрити свій неперевершений акторський талант. Створюючи п'єси для її гри, він прагнув розширити її театральний репертуар, надати можливість акторці виявити свій талант у різних амплуа. Тому він створював для неї образи не лише селянок, а й жінок-інтелігенток. У 1893 р. М. Старицький написав драму “Талан”, яку присвятив М. Заньковецькій. Перша назва цієї п'єси так і називалася “Марія Заньковецька”. Головною героїнею цього драматичного твору є молода артистка Марія Лучицька. Ось як описав портрет своєї героїні автор: “Молода українська актриса. Бліде, худеньке, зіткане все з нервів створіння, за характером добра, але в наслідок нервовості здатна відразу змінити настрої духа і розпалитися. Обоюмо мистецтво взагалі, наївна і довірлива, а тому розчарування приносять їй глибокі страждання” [4, с. 68]. На думку Н. Бабанської, в драмі “Талан” Михайло Старицький використав автобіографічний сюжет. Так в п'єсі чітко відтворено добре знайоме йому середовище провінційних акторів, а головне показано образ самовідданого трудівника сцени. В творі таким трудівником перед нами постає помічник режисера Безродний, у минулому антрепренер, який втратив на театральній справі свій маєток [4, с. 68].

Отже, саме М. Старицький протягом 1880–1890-х рр. першим почав жанрово і тематично розширювати репертуар М. Заньковецької. Актриса зіграла в його п'єсах 15 ролей, це були ролі комедійні і музичні, драматичні і історичні, мелодраматичні і психологічні [4, с. 63].

Марія Заньковецька поважала Михайла Петровича високо цінуючи його літературний талант драматурга. У періоди матеріальних скрут вона також допомагала йому і матеріально. Так, у листі до М. Заньковецької від 20 листопада 1891 р. М. Старицький писав: “За гроши великое спасибо, – я их сегодня получил” [7, с. 499]. У свою чергу акторка завжди могла розраховувати на допомогу Михайла Петровича. І та допомога таки

знадобилася. Навесні 1898 р. розпалася трупа М. Садовського. Марія Заньковецька приєдналася до трупи Найди, який дав гроші на створення нового театрального колективу, де антрепренером була вона [8, с. 98-99]. У листі до Панаса Мирного від 20 квітня 1898 р. Михайло Старицький писав: “А тут ще Заньковецька Христом-богом просить, щоб приїздив у Крим та поставив на лад її трупу, тобто не її власну, а Найди, але це виходить все одно” [8, с. 590]. У тому ж листі Михайло Петрович просив дозволу у Панаса Мирного на переробку його п’єси “Лимерівна”, яку автор присвятив Марії Заньковецькій. Михайло Старицький раніше переробляв її, але: “посварившись Садовський не дав їй підробленої п’єси і залишив до вжитку собі, а Заньковецька зосталась з дулею. Отож вона і блага мене на всіх святих, аби я знов доробив по-первому. Будьте ласкаві, одпишіть швидше, бо вона мене прикикує і листами, і телеграмами, а як приїду без нічого, то образиться сльозно...” [7, с. 590-591].

Працюючи у трупі Найди, Михайло Петрович підібрав гідних партнерів М. Заньковецькій та підготував належний репертуар для трупи. Він планував поставити такі п’єси: “Лимерівну”, “Тарас Бульба”, “Талан”, “Циганка Аза”, “Маруся Богуславка”, “Кривда і правда” та ін., в яких вже грала Марія Заньковецька. [8, с. 99]. Незадовільний стан здоров’я Михайла Петровича не дав змоги реалізувати повністю ці плани. Він змушений знову був припинити свою театральну діяльність. У листі до дочки Людмили від лютого 1899 р. він писав: “Дюдюня, серденько! Слабую я та й слабую: сьогодні знов гірше – і бронхіт не проходить, і серце болить, і жду знов припадка. Певно, вже я нікуди не поїду, хоч би до Києва повернути, щоб вас ще побачити” [7, с. 607].

Так завершилася остання спроба Михайла Петровича прислужитися українському театральному мистецтві. Безкорисна відданість театральній справі та щира прихильність до сценічного таланту Марії Заньковецької, залишали надію в Михайла Старицького на об’єднання талановитих українських акторів в одну професійну трупу.

Отже, досліджуючи історію взаємин М. Старицького та М. Заньковецької, нам вдалося реконструювати деякі сторінки біографії двох діячів українського театрального мистецтва другої половини ХІХ ст., виявивши спільні грані їхнього життєвого та творчого шляху. Критичний аналіз епістолярної спадщини Михайла Старицького та Марії Заньковецької дозволив більш ґрунтовно висвітлити історію їхніх взаємин та театральної діяльності, з’ясувати, що, незважаючи на складності її характеру, Михайло Старицький продовжував високо цінувати значення Марії Заньковецької для розвитку театрального мистецтва України, відмічаючи її неочіненний внесок у розвиток українського національно-культурницького руху у Наддніпрянській Україні у другій половині ХІХ ст.

Використана література:

1. Заньковецька Марія. Вінок спогадів про Заньковецьку / за ред. П. Нестеровського, – К., 1950 – 255 с.
2. Заньковецька М. (1860–1934). Збірник матеріалів (Вступні статті, спогади, Листи та інші матеріали) – К., Х., 1937. – 225 с.
3. Мандрика В., Кирилюк В. Марія Заньковецька – перша народна артистка України. – Ніжин. 2004. – 152 с.
4. Марія Заньковецька: Легенда української сцени / Кресіна І. Ред., – К., 1998. – 119 с.
5. О’Коннор-Вілінська В. Лисенки й Старицькі. – Львів, 1936. – 82 с.
6. Рулін П. Марія Заньковецька. Життя і творчість. – К., 1929. – 112 с.
7. Старицький М. Твори у 8-ми томах. [Ред. кол., М. Бернштейн та ін.]. Т. 8. Оповідання. Статті. Листи. Спогади. – К., 1965. – 751 с.
8. Цибаньова О. Лаври і терни ... Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького. – К., 1996. – 188 с.

А н н о т а ц и я

В статье используя эпистолярное наследие М. Старицкого сделана попытка анализа истории взаимоотношений между ним и М. Заньковецкой, раскрыты особенности их совместной театральной деятельности во второй половине XIX в.

Ключевые слова: М. Старицкий, М. Заньковецкая, театр, драматургия.

A n n o t a t i o n

In article using epistolary M. Staritsky's heritage attempt of the analysis of history of mutual relations between it is made and M. Zankovetskoj, is opened features of their joint theatrical activity in second half XIX in.

Keywords: M. Starickiy, M. Zan'kovecka, theater, dramaturgy.

Козир В. В.
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА “ГЕТЬ НЕПИСЕМНІСТЬ”

Відстежуються особливості фінансової та підприємницької діяльності товариства “Геть неписьменність” у 20-х роках ХХ ст.

Ключові слова: товариство “Геть неписьменність”, фінансова діяльність, більшовицька влада.

В 20-х роках ХХ ст. у новоствореній радянській державі гостро стояло питання з ліквідації неграмотності серед дорослого населення. 12 червня 1921 року була опублікована постанова Раднаркому УСРР “Про боротьбу з неписьменністю”[1]. Все населення республіки, яке не вміло читати й писати, було зобов’язане вчитися українською, російською або іншою мовою за бажанням учня. Здійснення лікнепу доручалося Головополітосвіті (Головному політико-освітньому комітету республіки при Народному комісаріаті освіти). При ньому засновувалася Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з неписьменністю (Грамчека). Але держава не змогла повністю фінансувати як цю, так і інші освітні програми. Розпочався голод, який доповнив післявоєнну розруху, а значний відсоток фінансування кампанії лікнепу було перекладено на плечі низових органів громадськості. На громадських засадах, під патронажем держави, було створено товариство “Геть неписьменність” (ТГН). Воно виникло в 1924 році як громадська організація, маючи всі юридичні права і головною метою мало завдання знищити неписьменність і малописьменність на Україні, для чого на периферії повинні були утворити місцеві ТГН [2].

Діяльність якого серед населення поділялась на декілька напрямків Товариство здійснювало збір коштів, надавало допомогу органам народної освіти з питань організації лікпунктів, забезпеченні їх учбовою літературою. Досвід підказав, що з метою попередження рецидиву неписьменності, ті, хто навчався грамоті, повинні були залучатися в систему клубної роботи, насамперед в гуртки малописьменних. Силами товариства для них полегшувався вибір підручників, влаштовувалися колективні читання, короткотермінові курси, здійснювалася робота з підготовки викладачів для шкіл лікнепу національних меншин [3]. Члени товариства проводили агітацію з метою залучення неписьменних до лікпунктів, здійснювали висвітлення перебігу ліквідації неписьменності